

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI ROK

EKONOMIJA

==== Izpitna pola 2 ====

Sobota, 5. junij 2004 / 150 minut

Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik, svinčnik, radirko, ravnilo in žepni računalnik. Kandidat dobi ocenjevalna obrazca in konceptni list.

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

Odgovore vpisujte v za to predvideni prostor z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Slike lahko rišete s svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nečitljivi odgovori in odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Število točk, ki jih dobite za posamezne pravilne odgovore, je navedeno v izpitni poli.

Poskušajte rešiti vse naloge. Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 24 strani.

A-del: KRAJŠA BESEDILNA VPRAŠANJA

Navodilo: Pazljivo preberite navodilo in vprašanja. Ne izpuščajte ničesar.

*A-del izpitne pole ima šest krajših besedilnih vprašanj, ki jih sestavljajo podvprašanja. Odgovoriti morate na **vseh šest**, in sicer kratko, jedrnato in natančno. Za vsako vprašanje lahko dobite skupaj največ 10 točk. Pomagajte si s podvprašanji, pri katerih je v oklepaju navedeno število točk za pravilen in popoln odgovor.*

A01**EKONOMSKI PROBLEM IN TRANSFORMACIJSKA KRIVULJA**

Temeljni ekonomski problem je redkost dobrin. Pri tem ne gre za absolutno redkost, ampak predvsem za relativno redkost. Redkost dobrin odpravljamo z gospodarjenjem.

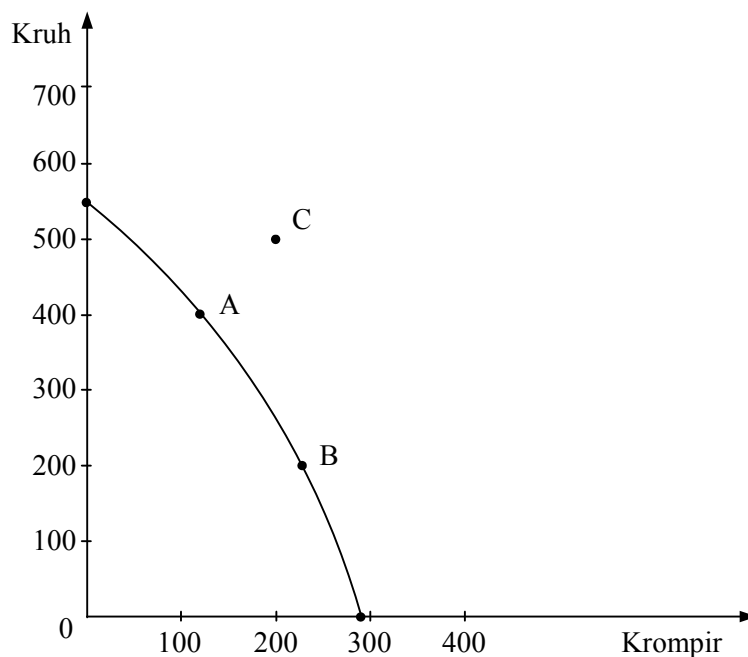
- a) Pojasnite, zakaj je kolo kljub velikanski proizvodnji več kakor sto milijonov koles na leto relativno redka dobrina in kako se ta relativna redkost kaže v tržnem gospodarstvu.

2 točki

- b) Navedite zaporedje faz, v katerih poteka proces gospodarjenja.

1 točka

- c) Spodnja slika prikazuje krivuljo alternativnih možnosti proizvodnje (transformacijsko krivuljo) za proizvodnjo kruha in krompirja za državo Levonijo.

- Pojasnite, kaj nam pokaže transformacijska krivulja.

1 točka

- S podatki, ki ste jih odčitali s slike, dopolnite besedilo:

Država Levonija lahko proizvede največ _____ enot kruha.

Če proizvede 300 enot kruha, lahko proizvede še največ _____ enot krompirja.

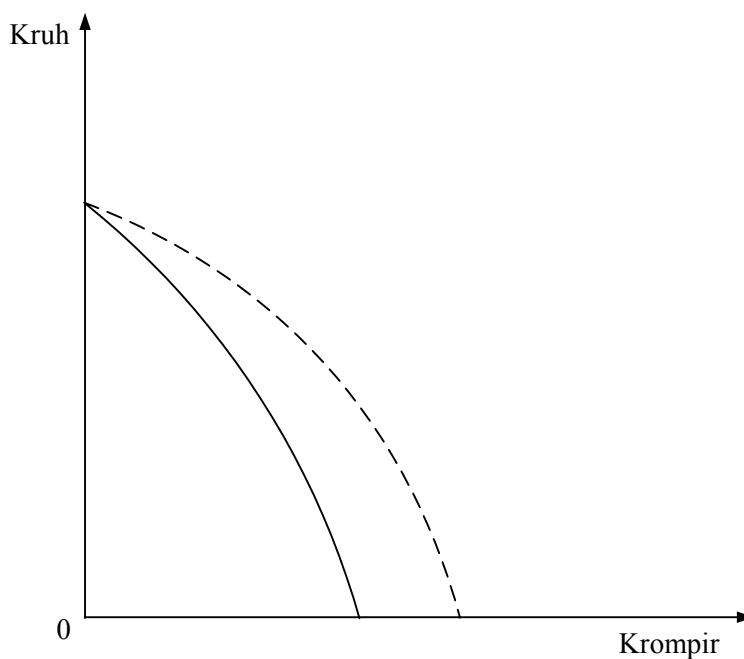
Če država premakne svojo izbiro iz točke A v točko B, bo povečala proizvodnjo krompirja za _____ enot. Alternativni stroški te dodatne količine krompirja znašajo _____.

4 točke

- Pojasnite, zakaj Levonija ne more proizvesti kombinacije dobrin, ki jo prikazuje točka C.

1 točka

- d) Transformacijska krivulja Levonije se je iz izhodiščne krivulje (polna črta) premaknila v desno (črtkana krivulja).

- Navedite, kaj je lahko povzročilo ta premik.

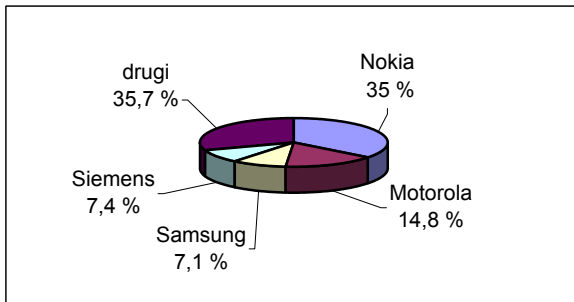
1 točka

A02

TRG IN KONKURENCA

Trg je prostor, kjer se srečujejo ponudniki in povpraševalci. Končen rezultat konkurence med njimi je, da se po neki ceni proda oziroma kupi neka količina blaga.

- a) Slika prikazuje, kako so si proizvajalci mobilnih telefonov razdelili tržni delež v letu 2001 v prodaji po svetu.

Vir: Gartner Dataquest, marec 2002

Po sliki lahko sklepamo, da gre za **popolno konkurenco** / **oligopolno konkurenco** / **monopolno konkurenco** (podčrtajte pravičen odgovor) na trgu mobilnih telefonov.

1 točka

- b) Z vidika krajevnega obsega poslovanja trg mobilnih telefonov uvrščamo med **lokalne trge** / **regionalne trge** / **nacionalne trge** / **mednarodne trge**. (Podčrtajte pravičen odgovor.)

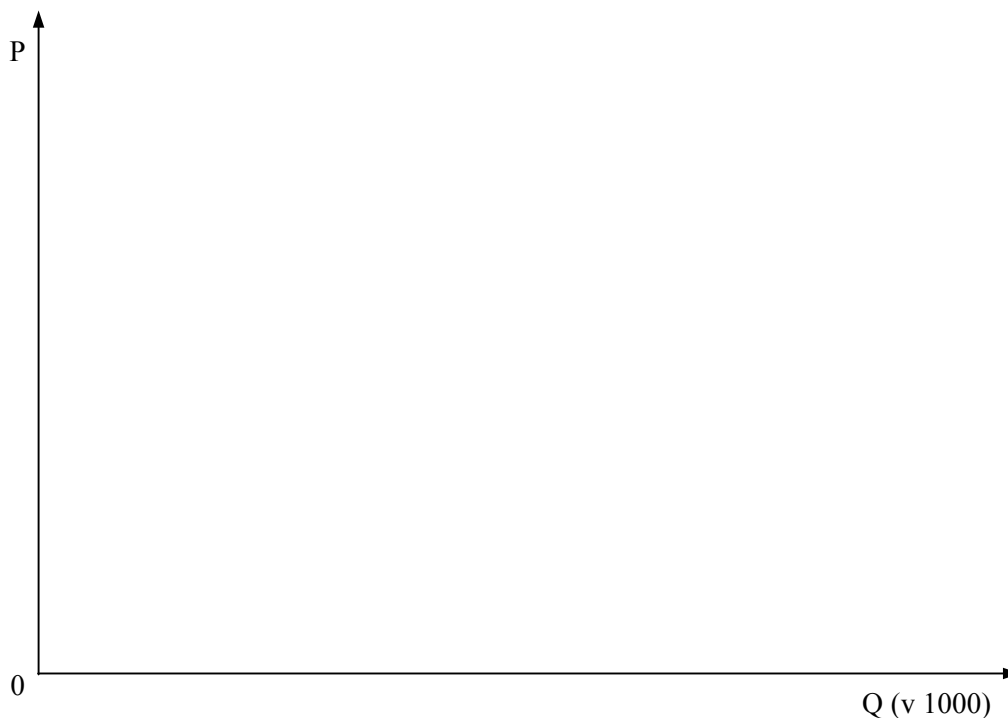
1 točka

- c) V tabeli so prikazani podatki o povpraševanju in ponudbi mobilnih telefonov v večjem evropskem mestu s 600.000 prebivalci.

Cena (v EUR)	Povpraševana količina (v 000)	Ponujena količina (v 000)
60	360	40
90	240	120
110	160	160
120	120	190
140	40	240

Po podatkih iz tabele v spodnji diagram vrišite krivulji povpraševanja in ponudbe ter ju ustrezno označite.

2 točki

- d) V sliko (pod točko c) vrišite s črtkano črto spremembo, ki bi nastala na trgu mobilnih telefonov, če bi se podražila minuta telefonskega pogovora za približno tretjino.

1 točka

- e) V sliko (pod točko c) vrišite s pikčasto črto spremembo, ki bi nastala na trgu mobilnih telefonov, če bi proizvajalci mobilnih telefonov uvedli tehnološke novosti v svoji proizvodnji.

1 točka

- f) Izračunajte koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja po mobilnih telefonih, če ponudniki znižajo ceno mobilnih telefonov s 120 EUR na 90 EUR (upoštevajte podatke iz tabele pod točko c).

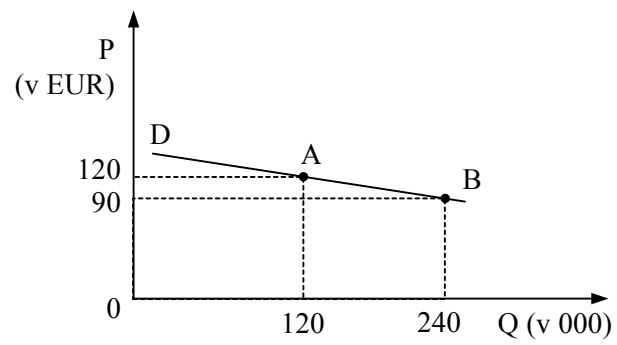
2 točki

Izračun:

Rezultat:

Povpraševanje je *elastično* / *usklajeno elastično* / *neelastično* (podčrtajte pravilen odgovor).

g) V grafu sta vrisani dve točki na krivulji povpraševanja po mobilnih telefonih.

Izračunajte dohodek podjetij po pocenitvi mobilnih telefonov in ga v sliki prikažite z ustreznim šrafitiranjem pravokotnika.

2 točki

Dohodek podjetij po pocenitvi mobilnih telefonov je znašal:

_____ EUR.

A03**DOBIČEK IN EKSTRADOBIČEK**

Cilj podjetij v tržnem gospodarstvu je doseganje čim večjega dobička. Podjetja si zato prizadevajo doseči večji dobiček kakor konkurenti. Dobiček, ki presega znesek povprečnega dobička v panogi ter omogoča podjetjem večja vlaganja in hitrejšo rast ali pa večja izplačila dela dobička lastnikom, je ekstradobiček.

- a) Navedite in razložite vsaj dve bistveni ekonomski funkciji dobička.

2 točki

- b) Podjetje Strešnik d. o. o. proizvaja strešno opeko. V letu 2003 je vložilo v proizvodnjo 50.000 denarnih enot lastnega kapitala, hkrati je pridobilo tudi 30.000 denarnih enot bančnega posojila. Proizvedlo je 10.000 strešnih opek in jih prodalo po 14 denarnih enot za strešno opeko. Proizvodni stroški so bili naslednji: 30.000 denarnih enot za surovine, 25.000 denarnih enot za energijo, 10.000 denarnih enot obračunana amortizacija, 7.000 denarnih enot razni drugi stroški (vse v letnih zneskih); za plače zaposlenih je podjetje namenilo vsak mesec 4.000 denarnih enot. Izračunajte:

- znesek dobička podjetja Strešnik d. o. o. v letu 2003
- profitno mero podjetja Strešnik d. o. o. v letu 2003

1 točka

1 točka

Dobiček =

Profitna mera =

- c) Pojasnite, kdaj lahko neko podjetje doseže konjunktorni ekstradobiček. Za pojasnilo uporabite tudi ustrezno sliko.

3 točke

d) Podjetje Strešnik d. o. o. je v letu 2003 spodbudilo inovativne predloge zaposlenih. Prva inovacija bo v letu 2004 predvidoma znižala stroške energije za 20 %, druga pa stroške surovin za 10 %, saj bodo izdelovali tanjše strešnike, ki so enako trdni kakor prejšnji debelejši. Izračunajte:

- predvideni znesek dobička podjetja Strešnik d.o.o. v letu 2004 (vsi drugi podatki o poslovanju so enaki kakor leta 2003),
- predvideni znesek ekstradobička podjetja Strešnik d. o. o. v letu 2004.

2 točki

Znesek dobička =

Znesek ekstradobička =

e) Doseženi dobiček bo podjetje Strešnik d. o. o. v letu 2004 delilo po naslednjih pravilih: državi mora plačati davek od dobička v višini 30 % dobička; inovatorjem bo razdelilo kot nagrado polovico doseženega ekstradobička, med lastnike bo razdelilo 10.000 denarnih enot, drugo bo zadržalo za naložbe v nove tehnologije. Izračunajte:

znesek davka =

nagrade inovatorjem =

razdeljeni dobiček za lastnike =

zadržani dobiček za naložbe =

1 točka

A04**MONOPOLIZACIJA GOSPODARSTVA**

Proces koncentracije kapitala, ki je dosegel vrhunec na začetku 20. stoletja, je povzročil, da je v nekaterih panogah majhno število podjetij obvladovalo več kakor polovico proizvodnje. Nastajanje velikih podjetij je ustvarilo razmere za monopolizacijo gospodarstva, saj so se oblikovale ekonomske ovire za učinkovito preseljevanje kapitala med panogami.

- a) Navedite tri skupine ovir (Hilferding), ki otežujejo selitev kapitala v donosnejše panoge, in eno izmed njih podrobneje pojasnite.

3 točke

- b) Po načinu organizacije razlikujemo različne oblike monopolnih zvez. Opišite najbolj značilni med njimi, kartel in trust.

2 točki

- c) Pojasnite, zakaj nekateri teoretiki (npr. Mandel) menijo, da monopoli zavirajo družbeni napredek.

2 točki

- d) Navedite vsaj tri ukrepe, ki jih predvideva zakonodaja nekaterih držav (npr. ZDA) za kršitelje protimonopolne zakonodaje.

2 točki

- e) Pojasnite svoje mnenje o tem, ali bi v razmerah vključevanja Slovenije v enoten evropski trg združitvev Pivovarne Laško in Pivovarne Union (skupnih dobrih 90 % trga piva v Sloveniji) omogočila združenemu podjetju monopolno določanje cen piva.

1 točka

A05**DELNIŠKE DRUŽBE, KORPORACIJE IN SODOBNA KONKURENCA**

Konjunktorni cikli so v obdobju kriz vodili v oster boj za trg, v katerem so manjši ali manj učinkoviti kapitali množično propadali. Iz krize je vselej prišlo manjše število proizvajalcev, ki so bili tehnološko in finančno najmočnejši ter so preživelihudo obdobje krize. Ti proizvajalci so bili s pospešenim vlaganjem v fiksni kapital sposobni izkoristiti možnost večanja dobičkov v konjunkturi, s čimer so si pridobili prednost pred drugimi.

S temi procesi so nastajali velikanski kapitali, ki so v svoji panogi vse bolj nadzirali trg.

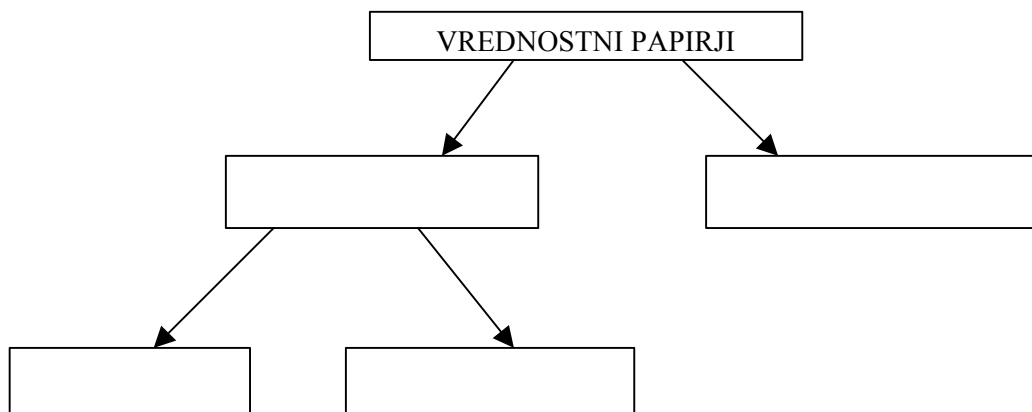
- a) Pojasnite pojem finančnega kapitala, ki se je oblikoval s procesi koncentracije in centralizacije kapitala.

1 točka

- b) Naštejte vsaj tri prednosti delniške družbe pred individualnim podjetjem.

2 točki

- c) Delniška družba lahko pridobi dodaten kapital z izdajanjem vrednostnih papirjev. Možne oblike vrednostnih papirjev vpišite v pravokotnike v spodnji sliki.

2 točki

- d) Pojasnite pojem menedžerske revolucije, s katerim sta Berle in Means (1932) opisala spremembe v upravljanju korporacije.

2 točki

- e) Navedite vsaj dvoje organizacij, ki lahko nastopajo v vlogi institucionalnega delničarja.

1 točka

- f) V sodobnem gospodarstvu dobiva konkurenca vse bolj necenovno naravo. Navedite in kratko opišite dve obliki necenovne konkurence.

2 točki

A06**EKONOMSKI ODNOSI S TUJINO**

Industrijski razvoj je pospešil in poglobil mednarodne ekonomske odnose posameznih gospodarstev, povečale pa so se tudi potrebe po mednarodni menjavi in drugih ekonomskih odnosih z drugimi gospodarstvi.

- a) Navedite dejavnike, ki vplivajo na sodelovanje nekega gospodarstva z drugimi gospodarstvi. *1 točka*

- b) Vključevanje narodnega gospodarstva v svetovno gospodarstvo vpliva na velikost bruto domačega proizvoda (BDP). Gospodarstvo lahko posluje tako, da velja naslednji odnos: $Y > (C + BI + G)$. Na podlagi te enačbe velja (obkrožite pravilne odgovore):

Domača proizvodnja je **večja** / **manjša** od domače porabe.

Gospodarstvo ima **presežek** / **primanjkljaj** proizvodnje, zaradi česar je izvoz **večji** / **manjši** od uvoza.

2 točki

- c) Opredelite plačilno bilanco in navedite njene sestavne dele.

2 točki

- d) V tabeli so prikazani koeficienti rasti izvoznih in uvoznih cen države Karante v letih od leta 2000 do 2002.

<i>Koeficient rasti cen</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
Izvozne cene	1,035	1,002	1,085
Uvozne cene	0,982	1,015	1,024
Koeficient pogojev menjave (terms of trade)			

- Zapišite obrazec in izračunajte koeficiente pogojev menjave (terms of trade) za vsa tri leta ter jih vpišite v tabelo.
- Pogoji menjave so se v letu 2002 (podčrtajte):

izboljšali / ostali nespremenjeni / poslabšali.

2 točki

- e) Pomemben kazalec uspešnosti nekega gospodarstva je tudi njegov zunanji dolg. Navedite razmerja, na podlagi katerih lahko ugotavljamo težo zunanje zadolženosti posameznega gospodarstva.

2 točki

- f) Pojasnite vsaj en razlog, zakaj bi bile večje neposredne tuje investicije v Sloveniji koristne.

1 točka

B-del: ESEJISTIČNA VPRAŠANJA

Navodilo: Esejistična vprašanja so razdeljena v dva sklopa: temelji ekonomije s sodobnim tržnim gospodarstvom in ekonomika narodnega gospodarstva. V vsakem sklopu so postavljena tri. Izbrati je potrebno po eno vprašanje iz vsakega sklopa. Smisel esejističnega vprašanja je, da odgovarjate v vsebinsko zaokroženem sestavku, v katerem predstavite osnovne poglede na izbrani ekonomski problem iz literature in prikažete svoja stališča in ocene. Dober odgovor lahko napišete na eni strani in pol. Po potrebi vključite ustrezne diagrame, s katerimi podkrepite svojo razlago. Vsak odgovor se točkuje z največ 15 točkami (skupaj je torej možno največ 30 točk).

PRVI SKLOP VPRAŠANJ

B01

POTREBE IN NAKUPNO OBNAŠANJE LJUDI

Pojasnite, zakaj lahko rečemo, da so potrebe v družbi pravzaprav neomejene, vendar lahko posameznik vsaj začasno toliko zadovolji potrebo, da je ne čuti več. Ilustrirajte s primerom (4 točke). Pojasnite, s katerimi omejitvami pri nakupih se sreča običajni potrošnik (2 točki) in kdaj doseže optimalno košarico nakupa različnih dobrin (3 točke). Pojasnite, zakaj ne kupuje predvsem najcenejših dobrin (2 točki). Ilustrirajte razlago s konkretnim primerom (2 točki). Pojasnite, katere spremembe na trgu oziroma pri potrošniku povzročijo, da spremeni strukturo te košarice (2 točki).

15 točk

B02

DRŽAVA IN ADMINISTRATIVNO DOLOČANJE CEN

Države marsikdaj zaradi socialnih ali drugih političnih razlogov posegajo v delovanje prostega trga, s čimer povzročijo tudi nezaželene posledice. Pojasnite, katera je ravnotežna tržna cena (2 točki), in jo vpišite v preprost diagram s krivuljama ponudbe in povpraševanja (1 točka). Pojasnite, kakšne posledice bi imel za trg svežega mleka poseg države, ki bi iz socialnih razlogov predpisala maksimalno ceno na ravni, za 30 % nižji od ravnotežne tržne cene. Opišite, kako ravnajo v tem primeru ponudniki mleka in kako potrošniki (4 točke), zakaj primanjkuje mleka in kako se potrošniki in ponudniki »znajdejo« v takšni situaciji. Uporabite ustrezno sliko (4 točke). Pojasnite, s kakšnimi dodatnimi ukrepi bi država lahko dosegla, da bi bila takšna predpisana maksimalna cena dejansko tudi tržna ravnotežna cena. Pojasnite, v čem so problemi tovrstnih ukrepov (4 točke).

15 točk

B03**DENAR**

V razvitih tržnih gospodarstvih skoraj vse transakcije, povezane s proizvodnjo, menjavo in potrošnjo, zahtevajo posredovanje denarja. Podjetja ga dobijo s prodajo dobrin ter na denarnem in finančnem trgu. Potrebujejo ga za nakup proizvodnih dejavnikov. Gospodinjstva s sodelovanjem v proizvodnji dobijo denar, ki jim omogoča nakup dobrin.

Opišite zgodovinski nastanek denarja (4 točke). Navedite funkcije, ki jih denar opravlja v sodobnih gospodarstvih, in dve od njih pojasnite s konkretnimi primeri (3 točke). Guverner Banke Slovenije meni, da slovenski tolar vse te funkcije opravlja zadovoljivo. Ko pa je Janez prodajal svoj stari avto, je v Oglasniku objavil, da ga proda za 4000 evrov. Pojasnite, v katerih funkcijah denarja v tem primeru tolar očitno ni zadovoljivo opravil svoje vloge (2 točki). Pojasnite pojem sistem papirne valute in vlogo centralne banke v tem sistemu (2 točki). Danes se zaradi gospodarske recesije pogosto govori o nevarnosti deflacije. Pojasnite pojem deflacija, grafično prikažite situacijo, ko imamo v gospodarstvu deflacijo, in pojasnite škodljive posledice deflacije za gospodarstvo (4 točke).

15 točk

DRUGI SKLOP VPRAŠANJ**B04****DEJAVNIKI BRUTO DOMAČEGA PROIZVODA**

Temeljna makroekonomska kategorija je bruto domači proizvod, katerega velikost opredeljujejo različni dejavniki. Opredelite pojem bruto domačega proizvoda in navedite dejavnike, ki opredeljujejo velikost potencialnega proizvoda (4 točke). Eden izmed dejavnikov je tudi proizvedeno bogastvo, ki ga lahko povečujemo z investicijami. Navedite in opišite najpomembnejše vire za te investicije glede na posamezno gospodarstvo (4 točke). Pojasnite, zakaj je dejanski bruto domači proizvod vedno manjši od potencialnega (2 točki), in opišite metode, s katerimi lahko merimo velikost bruto domačega proizvoda (3 točke). Opišite, kako se je spreminjala velikost bruto domačega proizvoda v Sloveniji od osamosvojitve do danes, in zapišite, kolikšna je njegova (približna) sedanja velikost (2 točki).

*15 točk***B05****INFLACIJA**

Danes se vsa gospodarstva, razvita in nerazvita, srečujejo z inflacijo, nekatera tudi z zelo visoko. Pojasnite pojem inflacije, kako različne stopnje inflacije vplivajo na proizvajalce in kako naj bi se v razmerah inflacije odzival bančni sistem (4 točke). V različnih državah je inflacija različno intenzivna. Navedite in pojasnite vrste inflacije glede na njeno intenzivnost in navedite, kakšno inflacijo imamo v Sloveniji, ter zapišite, kolikšna je njena stopnja (4 točke). Za inflacijo obstajajo različni vzroki, med drugim govorimo o inflaciji povpraševanja. Pojasnite in s sliko prikažite inflacijo povpraševanja in navedite, s katero inflacijo ima posredno zvezo in zakaj (4 točke). Vlada v posameznem gospodarstvu lahko z ukrepi ekonomske politike deluje protiinflacijsko. Slovenija mora pred vključitvijo v Evropsko unijo znižati stopnjo inflacije. Predlagajte predsedniku vlade in guvernerju Banke Slovenije vsaj po en ukrep denarne, fiskalne in dohodkovne politike, s katerimi bi lahko znižala stopnjo inflacije (3 točke).

15 točk

B06**DENARNA POLITIKA**

Denarna politika je v prvi vrsti osredotočena na urejanje preskrbe gospodarstva z denarjem.

Banke so posredniki med tistimi, ki vlagajo, in tistimi, ki si sposojajo denar, zato govorimo o aktivnih in pasivnih bančnih poslih. Opišite obe vrsti bančnih poslov (2 točki). Centralna banka je v vrhu bančnega sistema. Navedite vsaj tri funkcije centralne banke (2 točki). Pojasnite, kdaj govorimo o avtonomnem toku kreiranja primarnega denarja in navedite vsaj en primer (2 točki). Za uravnavanje količine denarja v obtoku ima centralna banka na voljo kvalitativne in kvantitativne instrumente denarne politike. Navedite kvantitativne in kvalitativne instrumente denarne politike ter predstavite osnovno razliko med njimi (3 točke). Pojasnite, kdaj govorimo o ekspanzivni denarni politiki, in tudi, kako naj centralna banka oblikuje posamezne kvantitativne instrumente za izvajanje takšne ekspanzivne denarne politike (4 točke). Navedite, kdo v Sloveniji vodi denarno politiko in kaj je najpomembnejši cilj te politike (2 točki).

15 točk

